ואתחנן ב

א. במנין המצות שבריש הל' תפילין, כתב הרמב"ם (אודות שתי המצות שב־הלכות אלו): א) להיות תפילין על הראש, ב) לקשרם על היד.

וכבר תמהו מפרשים על זה שהקדים הרמב"ם כאן תפלין של ראש לתפילין של יד (וכן בספר המצות שלו, שמנה תפילין של ראש לפני תפילין של יד) — שהרי זה היפך סדרא דקרא, דבפסוק מפורש[2] „וקשרתם לאות על ידך (והדר) והיו לטוטפות בין עיניך"[3], וכן הוא סדר הנחתן, ד„כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך" (וכנפסק ברמב"ם[5]), ואמאי הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לתפילין של יד[6]?

ותמיהה זו היא לא רק במנין המצוות, אלא גם בגוף ההלכות עצמן, דבכל פעם מקדים הרמב"ם הלכות תש"ר להלכות תש"י[7], החל מריש הל' תפילין שכ' „ארבע פרשיות אלו כו' ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד", וכן אח"כ: בריש פרק ב' בכתיבת הפרשיות, מתחיל „כיצד כותבין את ה־תפילין של ראש כו' (ואח"כ) ושל יד כותבין אותם כו'"; בפ"ג[8] בעשיית הבתים — „כיצד עושים תפילין של ראש כו'",

---

1) מצוה יב־יג. וכן במנין המצות שלו בריש ס' היד (אבל בס' המדע — ירושלים, תשכ"ד — הובאה גירסא מכת"י, דשם מצות תש"י באה לפני תש"ר).

2) פרשתנו ו, ח. וכן הוא סדרם בשאר ג' פרשיות דתפילין (בא יג, ט. שם, טז. עקב יא, יח).

ולהעיר מפי' הזהר עה"פ (שה"ש ח, ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך — ד„חותם על לבך" הוא תש"ר (דהיינו רצועות של ראש ד„תליין על לבא"), ו„חותם על זרועך" היא תפלה של יד (תקו"ז תכ"ב (סה, ב). לקו"ת שה"ש רד"ה שימני (מה, א). וראה הנסמן שם) — תש"ר קודם לתש"י*. ונת' הטעם לסדר זה ע"ד החסידות באמרי בינה ש' התפילין פ"ל. ע"ש.

3) בשו"ת בנין שלמה (למהר"ש כהן מ"צ דווילנא) ס"ד מתרץ ע"פ המובא בסה"ד (ד"א תתקל) בוויכוח משה רבינו עם ר"ת, דמשה אמר שצ"ל קשירה בשל ראש, כי „וקשרתם לאות" קאי על של ראש „שהם לאות" — ונמצא, שבכתוב הקדים ש"ר לש"י. ומפרש שזוהי שיטת הרמב"ם שהזכיר (פ"ג סה"א) רק קשר הרצועות בצורת דל"ת שהוא של התש"ר (ראה שם הי"ג). וכן מדייק בלשונו במנין המצות שבריש ס' היד (מ"ע יב) „לקשור תפילין בראש" (ע"ש) — ולכן הקדימם גם הרמב"ם.

אבל נוסף שצ"ע בעצם התי', הרי מובן גודל הדוחק לתרץ כן הקדמת הרמב"ם השל ראש להש"י בכ"מ.

4) מנחות לו, א.

5) הל' תפילין פ"ד ה"ה.

6) ולהעיר משאילתות פ' בא (שאילתא מה בתחלתה) „דמחייבין דבי ישראל . . תפילין בראשי־הון (ואח"כ) ותפילין בדרעיהון".

7) משא"כ בההלכות אודות שניהם יחד, פע־מים מקדים של ראש ולפעמים של יד (ראה פ"ג ה"ז (בין של ראש בין של יד). שם ה"י (בין ש"י בין ש"ר). שם הי"ד (בין ש"ר בין ש"י). הי"ט (וראה שם הי"ז). פ"ד ה"ג. שם ה"ד. ואכ"מ.

8) ה"ב.

*) אבל בתקו"ז תכ"א (יח, א) מפרש „על לבך" על תש"י ו„על זרועך" על תש"ר. ע"ש.

ואח"כ[9] „וכיצד עושין תפילין של יד": וכן שם[10] לענין סדור הפרשיות („כיצד סדור הפרשיות, בתפלה של ראש מכנים פרשה אחרונה כו' (ואח"כ) תפלה של יד כותבם בארבעה דפין כו'"), אורך הרצועות („ואורך רצועה של ראש כו' ואורך רצועה של יד כו'"[11]) ואופן קשירת הרצועות בבתים („ומכניס רצועה של ראש בתובר שלה כו' וכן בשל יד קושר כו'"[12]); בריש פ"ד במקום הנחתם — „היכן מניחין תפילין של ראש מניחין אותן כו' ושל יד קושר אותה כו'"; וכן שם[13] לענין ברכת תפילין — „וכיצד מברכין על של ראש מברך כו' ועל של יד מברך כו'"[14].

ב. והנה יש שביארו[15] טעמו של ה־רמב"ם משום דשל ראש קדושתו חמורה משל יד, שלכן „תפלה של ראש אין עושין אותה של יד . . לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה"[16], ובאמת מטעם זה גם הנחת השל ראש הי' צ"ל קודם להנחת השל יד (שהרי „כל ה־מקודש מחבירו קודם את חבירו"[17]), אלא שגזירת הכתוב היא[18], „דכתיב[ו] וקשרתם לאות על ידך והדר והיו לטוטפות בין עיניך".

ויש להוסיף על דבריהם ממ"ש ה־ב"ח[19] בביאור לשון הטור[20] שהקדים הל־כות כתיבת תפילין של ראש לכתיבת השל יד, שס"ל להטור ש„השל ראש מפני שקדושתן חמורה משל יד . . על כן חייב לכתוב של ראש תחלה ואח"כ של יד". ועפ"ז י"ל שהרמב"ם ס"ל שבכל מעשי תפילין (לבד הנחתם) יש להקדים של ראש לשל יד כיון שקדושתן חמורה משל יד.

אבל לכאורה קשה לפרש כן דעת הרמב"ם, שהרי נקט סדר זה לא רק גבי כתיבת הפרשיות ועשיית הבתים וכו', אלא גם לענין הנחתם וברכתם, שבזה גזרה תורה ששל יד קודמת, ואיך יתכן שברמב"ם מקדים בזה השל ראש להשל יד, היפך סדרם בכתוב והיפך אופן קיום המצוה בפועל?

וגם לענין סדרם במנין המצות כבר כתבו[21] שזהו „טעם קלוש", כי מה ענין קדושת וחומר המצוות לסדרם? דלא מ־צינו שהסדר דמנין המצות יהי' בהתאם לסדר מעלת קדושתן וחומרתן, וכמו ב־הלכות אלו גופא, שהרמב"ם מצרף יחד הל' תפילין והל' מזוזה והל' ספר תורה, ונקטם בסדר זה, אע"פ שקדושת ס"ת

---

9) שם ה"ד.
10) שם הלכה ה'.
11) שם הי"ב.
12) שם הי"ג.
13) ה"ד.
14) אבל זה שהקדים הרמב"ם תש"ר בסוף הל' תפילין (פ"ד הכ"ה) „שכל זמן שהתפילין בראשו . . ועל זרועו הוא עניו כו'" — מובן, כי בא בהמשך למ"ש ד„קדושת תפילין קדושתן גדולה היא", וקדושת ש"ר גדולה מש"י (כדלקמן ס"ב); ומטעם זה גופא, פעולת התפילין על האדם שיהי' עניו כו', היא ביותר ע"י תש"ר. ולכן גם בהא דהתפילין פועלים על האדם „שלא יחטא" תש"ר קודם (רמב"ם סוף הל' מזוזה (ספ"ו), ממנחות מג, ב).
15) חמדת ישראל (להר' מאיר דן פלאצקי) קונטרס נר מצוה מי"ב־יג (בשם אחרונים). ועוד.
16) רמב"ם פ"ג הי"ז, ממנחות לד, ב.
17) זבחים פט, א (במשנה).
18) ראה גם העמק שאלה לשאילתות שם אות ג.
19) לטוא"ח ר"ס לב. וראה גם עטרת זקנים לשו"ע או"ח ס"ס א. באר היטב שם סק"ג מ־האריז"ל. שו"ע אדה"ז שם.
20) שם.
21) בהגהות עמק המלך לרמב"ם כאן.

חמורה מקדושת מזוזה[22] ותפילין[23].

יש שכתבו[24] שהרמב"ם נקט בסדר זה „להורות הדין שכתב בפרק ד' הלכה ד' תפלה של יד אינו מעכב של ראש אפילו אין לו של יד רק של ראש מניח של ראש כדכתב מרן הכ"מ שם ולכך התחיל בשל ראש לומר אם אין לו אלא של ראש מניח אותה לבדה . . גם בברכה מתחיל שם בשל ראש ג"כ לכוונה זו".

אבל נוסף ע"ז שלפי זה הי' מספיק לנקוט סדר זה גבי מקום הנחתן וברכתן ואין זה טעם לנקוט סדר זה גם במנין המצוות (וכן בכתיבת הפרשיות ועשיית התפילין כו'), הרי עוד זאת, כיון שה־רמב"ם כתב בפירוש ד„של יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו לעצמה", ל"ל גם לרמז דין זה ע"י הקדמת של ראש לשל יד (היפך סדרם בקרא והיפך סדר החיוב לכת־חילה).

ג. ויש לומר הביאור בזה, ע"פ מ"ש בצפנת פענח על הרמב"ם[25], שיש הבדל בין תפילין של יד לתפילין של ראש, „דגבי תפילין של יד המצוה היא [מעשה] ההנחה או הקשירה . . אבל בשל ראש המצוה שיהי' מונח" [וא' הנפק"מ למע־שה, דהא שאמרו[*] דאם הניחם קודם אור הבוקר „כשיגיע זמנן ממשמש בהן ומברך עליהן", ד„זה רק אשל יד . . דשם הנחה הוא מצוה (ולכן צריך למשמש בהן) מש־א"כ בשל ראש דהמצוה שיהי' מונח[26]).

ויש לומר, שיסודו בלשון הכתוב עצמו, „וקשרתם לאות על ידיך והיו ל־טוטפות בין עיניך", דגבי של יד נקט הכתוב מעשה הקשירה, ואילו בתפילין של ראש נאמר „והיו". וכן מדייק ה־רמב"ם במנין המצות בריש הל' תפילין (כנ"ל ס"א) — „להיות[27] תפילין על הראש . . לקשרם על היד"[28].

---

22) רמב"ם שם (הל' מזוזה) פ"ה סה"א.

23) ב"י לטוא"ח סל"ב ד"ה ואם עבד. שו"ע אדה"ז שם ס"א (ושם סמ"ב ס"ו).

24) הגהות טורי אבן לרמב"ם כאן.

25) להל' תפילין פ"ד ה"ד. מהד"ת (ע, ד. פט, א). — וראה גם גליוני הש"ס (להר"ר ענגל) לירו־שלמי זרעים כרך א אות מד (בדעת הירושלמי).

26) וראה צפע"נ בהשמטות שבסר"ס הפלאה (נה, ב), שבזה א"ש ל' הש"ס (ביצה טו, א) „הי' בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם כו'" — „דנקט שם רק ותפילין בראשו . . דרק בש"ר אסור ולא בש"ש" — כי „מה דהמצוה היא ביום, זה אסור בלילה, ובתפילין ש"י המצוה היא רק ההנחה זה דוקא אסור [משא"כ כשמונחים עליו אין איסור], משא"כ בשל ראש דאסור גם אם מונחין כיון דהמצוה היא כן".

27) וכ"ה ל' הרמב"ם במנין המצות שעל סדר הלכות (בריש ס' היד). וצע"ק בלשונו במנין המצות שלו בריש ס' היד (מ"ע יב) „לקשור תפילין בראש" (וראה לעיל הערה 3), ובסהמ"צ לפנינו (מ"ע יב) „להניח תפילין של ראש" (וכ"ה במ"ע יג בתש"י). ובתרגום קאפח (מ"ע יב־יג) „במעשה תפלין" (וראה הוצאת העלייר שם בהערה). ואכ"מ.

28) וראה דרישה לטוא"ח סכ"ה (אות א) בשם המהר"ל, בטעם ש„תקנו על של ראש „על מצות" ועל של יד „להניח", משום דבשל יד כתיב וקשר־תם לאות על ידך וקשירה והנחה חדא היא' לכן

---

*) בב"ח שם (ד"ה ויניח של יד), דהא ש„תקנו ברכה להניח ולא לקשור תפילין כדכתיב וקשרתם . . דעיקר מצות תפילין הוא שיהיו מונחים עליו כל היום ואם הי' מברך לקשור הוה משמע [דבמה] שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע א' ואח"כ מפירן יוצא י"ח לכך תקנו להניח דמשמע שיהו מונחים עליו כו'".

אבל נוסף לזה דיי"ל ד„קשירה והנחה חדא היא" (כדרישה שבפנים) — ראה צפע"נ (להל'

ועפ"ז מובן בפשטות הטעם שמנה הרמב"ם תש"ר ותש"י לשתי מצות במנין תרי"ג. דלכאורה, אע"פ שאינן מעכבות זו את זו, מאי שנא מציצית, דאע"פ שלבן ותכלת אינן מעכבין זא"ז מ"מ הם מצוה אחת כיון ש„הענין אחד"[29] (כמו שהקשה הרמב"ן[30])? וע"פ הנ"ל מתורץ, כי תפילין של יד ותפילין של ראש חלוקים בעצם גדרם, דשל יד מצותה מעשה הקשירה, ואילו בשל ראש המצוה היא שיהיו מונחים על הראש.

והנה החילוק הנ"ל בין תש"י ותש"ר הוא לא רק בתוכן המצוה (אם הוא הפועל או הנפעל), אלא גם בזמן המצוה, דכיון שבשל יד המצוה היא הקשירה או ההנחה נמצא שקיום המצוה הוא רק ברגע של מעשה הקשירה או ההנחה[31], משא"כ בתפילין של ראש שהמצוה היא שיהיו מונחים על ראשו, נמצא, „דכל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה"[32] [וכפי שמביא בצפע"נ[33] ע"ז מחז"ל[34] עה"פ[35] „בכל עת גו' ושמן על ראשך אל יחסר" — „אלו תפילין", דהיינו תפילין של ראש[36] („על ראשך"), שבהם דוקא נאמר „בכל עת . . אל יחסר", שמצותן בכל רגע ורגע[37].

ואין זה סתירה למ"ש הרמב"ם[38] „שמצותן ללבשן כל היום", שזה קאי גם על השל יד — כי זה שצריך להיות לבוש גם בשל יד כל הזמן הוא רק לפי ש„כל זמן שבין עיניך יהו שתים"[4] (כדאיתא בגמרא[4] שזהו הטעם ד„כשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ חולץ של יד"), היינו שאינו מצות השל יד, אלא פרט בקיום מצות של ראש, שיש דין מיוחד בתש"ר ש„כל זמן שבין עיניך יהו שתים"[39].

[ועפ"ז מתרץ בצפע"נ[40] הא דכתבו התוס'[41] גבי „סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו", דזהו רק בתפילין (ולא בשוחט עופות הרבה וסח בין עוף לעוף) „שמצוה אחת הן"[42] — דלכאורה צ"ב, שהרי מפורש בש"ס[43] שהן שתי מצות?

מכרכין להניח אבל בשל ראש כתוב והיו לטוטפות הרי שלא נזכר בה אלא לשון ההוי' לפיכך שייך בה על מצות תפילין". ואולי אין כוונתו רק ללשון לבד, אלא שזהו חילוק באופן מצותם, כבפנים.

29) ל' הרמב"ם בסהמ"צ שורש יא בסופו.

30) בהשגותיו על סהמ"צ שם (בדפוסי סהמ"צ הנפוצים הוא בהשגות הרמב"ן על שורש ט. אבל בדפוסים אלו יש השמטות בל' הרמב"ן. והשגה זו שייכת לשורש י"א — ראה סהמ"צ הוצאת העליר. וכן סהמ"צ עם השגות הרמב"ן (ירושלים תשמ"א)].

31) דלא כב"ח הנ"ל הערה 28 (בשוה"ג).

32) ל' הצפע"נ במהד"ת (ע, ד. ועד"ז שם פט, א). וראה גם בצפע"נ להל' תפילין שם.

תפילין שם), ד„גם בשל יד מברך להניח בקמץ ולא בפתח משום דזה גורם לשל ראש שיהי' מונח משום דכל שבין עיניך יהא שנים" (כדלקמן ב־פנים).

33) להל' תפילין שם. וכן במהד"ת שם.

34) שבת קנג, א.

35) קהלת ט, ח.

36) כפרש"י שבת שם.

37) וראה צפע"נ מהד"ת (צא, א) המעלה ד„אל יחסר" דתפילין על „בכל עת" דציצית, אף שגם ציצית הוי „מצוה נמשכת".

38) פ"ד הכ"ו.

39) וראה בארוכה לקו"ש חי"ט (ע' 47 ואילך) בביאור פלוגתת הש"ס והמכילתא בזה. ואכ"מ.

40) הל' תפילין שם.

41) מנחות לו, א ד"ה סח.

42) וראה שו"ע אדה"ז סכ"ה סכ"ב (מבעל המאור (הובא בר"ן) סוף ר"ה. ב"י לטאו"ח שם) „ששתיהן נחשבים להוי' ועשי' אחת".

43) שם מד, א.

אלא „דכאן ר״ל על ההנחה ושם ר״ל שיהי׳ מונח״, כלומר: זה שנחשבות לשתי מצות היינו לפי שתש״י חלוקים מתש״ר כי מצותן היא מעשה ההנחה (או הקשירה) כנ״ל; משא״כ לעניין „שיהי׳ מונח״ (היינו המצוה שתפילין יהיו מונחים עליו כל הזמן) ה״ה מצוה אחת, כי בזה תש״י הם רק פרט במצות השל ראש, כנ״ל).

ד. עפ״י הנ״ל יש לבאר הטעם שהרמב״ם הקדים בכל פעם תפילין של ראש לשל יד — דקדימה זו היא בהתאם לתוכנו של כללות ספר אהבה, שכולל (בלשון הרמב״ם[44]) „המצות שהם תדירות שנצטוינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד״. ובענין זה הרי העיקר הוא המצוה דתפילין של ראש שהיא מצוה תמידית, שבכל רגע שהוא לבוש בהם מקיים מצוה (משא״כ בשל יד שמצותן היא רק מעשה הקשירה, וזה שצ״ל מונחין עליו תמיד הוא רק פרט במצות תש״ר כנ״ל)[45].

ויש לומר עוד, שסדר זה דקדימת תש״ר לתש״י, הוא בהתאם ובהמשך לסדרן של כל המצוות דספר אהבה:

ע״פ דברי הרמב״ם הנ״ל בתוכן ס׳ אהבה, נראה שסדר המצות בספר אהבה הוא (בעיקר) לפי אופן התדירות של עשיית המצוה (ע״ד „כל״י התדיר מחבירו קודם את חבירו״):

בתחלתו סידר הל׳ ק״ש והל׳ תפלה — דחיוב ק״ש הוא פעמיים בכל יום[46] וחיוב תפלה (מה״ת) הוא „להתפלל בכל יום״[47] (אבל לא פעמיים כבק״ש); ולאחרי ה־מצוות שבדיבור שחייבים בהם בכל יום — מונה המצוות שבמעשה, החל מהל׳ תפילין, שהנחתם היא פעם אחת ביום[48] [ובהמשך לתפילין באות הל׳ מזוזה וספר תורה מפני שייכותן בתוכנן, ובפרט שכו״כ הלכות משותפות להן[49]], ואח״כ הל׳ ציצית שחיוב ציצית אינו כתפילין שהרי אין המצוה אלא רק בכסות בת ד׳ כנפות[50]: ואח״כ הל׳ ברכות שמה״ת חייבים לברך רק „אחר אכילה״[51] ואף גם זאת „אינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע״[52] [ויש לומר, בטעם הקדמת ציצית לברכות, כי בציצית מפורש בתורה שכוונת המצוה היא „וזכרתם את כל מצות ה׳ גו׳ למען תזכרו גו׳״[53], שזהו תוכן ספר אהבה כנ״ל, „לזכרו תמיד״, משא״כ בברכות שלא מצינו כזאת מפורש בתורה[54], ובפרט שחיוב ברכות מה״ת אינו הכרחי

---

44) במנין המצות על סדר ההלכות שבריש ס׳ היד.

45) וראה מנחות (מג, ב) „חביבין ישראל שסיבבן הקב״ה במצות תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית . . ומזוזה . . נזכר במילה כו׳״ — דמצות אלו הן מצוות נמשכות כו׳, ולכן מקדים ש״ר לש״י, כי בענין זה הוא העיקר, כבפנים.

46) רמב״ם ריש הל׳ ק״ש (ובכותרת שם).

47) ל׳ הרמב״ם ריש הל׳ תפלה. ובכותרת שם „לעבוד את ה׳ בכל יום בתפלה״. ונת׳ במ״א.

48) דאף את״ל ז׳מ״ש הרמב״ם „מצותן ללבשן כל היום״ הוא חיוב מה״ת (ובבר האריכו בנ״כ. ואכ״מ), מעשה הנחתם הוא פ״א.

49) כרוב ההלכות בהל׳ תפילין פ״א.

50) ראה רמב״ם הל׳ ציצית רפ״ג. ושם הי״א „שאין אדם מחוייב כו׳״.

51) ל׳ הרמב״ם בכותרת להל׳ ברכות, וכן שם ה״א „אחר אכילת מזון״.

52) שם ה״א.

53) שלח טו, לט־מ. וראה רמב״ם סוף הל׳ ציצית.

54) ורק חכמים תקנו כמה ברכות „כדי לזכור את הבורא תמיד״ (רמב״ם הל׳ ברכות פ״א ה״ג. וראה שם ספי״א וספי״ב).

בכל יום[55] כנ"ל]; ומסיים במצות מילה שמעשה המצוה הוא רק פעם אחת ב־חיים.

ולכן הקדים הרמב"ם תש"ר לתש"י, כי תש"ר הוא יותר „תדיר", כיון שקיום המצוה דתש"ר הוא בכל רגע ורגע, ואילו קיום מצות תש"י אינו אלא בעת הקשירה.

ה. ויש להמתיק הענין יותר, ע"פ דיוק לשון אדמו"ר הזקן בשולחנו[56] בטעם הדיעות ש„תקנו חכמים לברך עוד ברכה אחרת על תפילין של ראש" („על מצות תפילין") — „לפי שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", ומקורו בתוס'[57]. אבל לשון ה־תוס' היא „שהיא גמר מצוה ועיקר וכו'", ובזה יש לפרש דלשון „עיקר" היא ע"ד המעלה ד„גמר מצוה" [וברא"ש[58] נקט רק „שהיא גמר המצוה"]. אבל מזה שרבינו הזקן השמיט הלשון „גמר מצוה" וכתב רק „שהיא חשובה והיא עיקר המצוה", משמע שס"ל, שתש"ר היא „עיקר המצוה" בכלל (בחשיבות).

וע"פ דברי הצפע"נ אתי בפשטות, כי עיקר מצות תפילין היא השל ראש, שהיא מצוה תמידית כל זמן שהוא לבוש בהם, משא"כ מצות השל יד היא רק בשעת מעשה הקשירה (או ההנחה), ואילו אח"כ לבישת הש"י היא רק פרט וטפל להשל ראש.

ויש לומר, דאע"פ שלענין ברכה ס"ל להרמב"ם[59] שלא תיקנו ברכה אחרת על השל ראש (ורק כשסח בין תפילה ל־תפילה מברך על של ראש „על מצות תפילין"), מ"מ, לענין קיום המצוה עצמו ס"ל ג"כ שתפילין של ראש „היא עיקר המצוה".

ועפ"ז יומתק עוד יותר טעם הקדמת תש"ר לתש"י, שאין זה רק מחמת התמי־דיות והתדירות שבתש"ר, אלא גם לפי ש„היא עיקר המצוה" (דתפילין).

ו. ויש להוסיף בביאור ההבדל הנ"ל בין תש"י ותש"ר — ע"פ פנימיות הענ־ינים:

החילוק הפנימי בין תש"י ותש"ר הוא, דתש"י שמניחים על הזרוע כנגד הלב מו־רה על עבודת המדות, לשעבד להקב"ה „הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות", ותש"ר „על הראש כנגד המוח" — לשעבד „הנשמה שהיא במוח" להקב"ה[60].

וזהו גם הטעם הפנימי דהפרשיות ד־תש"י הם בבית א', ואילו בתש"ר, ד' הפר־שיות מונחות כאו"א בבית בפ"ע, כי ענינו של המוח והשכל הוא לפרט כל דבר לפר־טים, משא"כ רגש המדות אין בו התחל־קות פרטים, דרגש המדות מצד עצמו הוא למעלה ממדידה והגבלה (ורק מפני השפעת השכל על המדות, הרי גם המדות הם במדידה והגבלה), ולכן תש"ר הם בד' בתים בפ"ע, ותש"י כל ד' הפרשיות הם בבית א'.

ועפ"ז יש לבאר החילוק הנ"ל בין

---

55) ולהעיר שגבי ציצית לא כ' הרמב"ם התנאי דכסות בת ד' כנפות בכותרת, וגם בפנים ההלכות כתבו רק בפ"ג. וכן להעיר שבהל' ברכות פי"א ה"ב לא נקט ציצית לדוגמא על מצות שאינן חובה „אלא דומין לרשות".

56) או"ח סכ"ה סי"ד.

57) ברכות ס, ב ד"ה אשר קדשנו.

58) פסחים פ"א ס"י (קרוב לסופו) — כצוויין בכ"מ עה"ג.

59) פ"ד ה"ה. כדעת הרי"ף (בהל' תפילין שלו). ועוד.

60) שו"ע או"ח סכ"ה ס"ה. שו"ע אדה"ז שם ס"א בשינוי ל' קצת.

תש"י ותש"ר (דתש"י מצותן רק מעשה הקשירה, ואילו תש"ר היא מצוה תמידית, „שיהי' מונח") — בפנימיות הענינים:

בנוגע למדות שבלב, הרי אין לבו של אדם (בינוני — שהיא מדת כל אדם) ב־רשותו „להפך לבו מתאוות עוה"ז לאה־בת ה' באמת"[61] (דצדיקים דוקא לבם ברשותם[61]), ולכן אין מצות תש"י — דהיינו שעבוד תאוות הלב — „שיהי' מונח", כ"א רק מעשה הקשירה, זאת או־מרת, דאע"פ שאין האדם יכול להפוך את לבו מתאוות לבו לאהבת ה' באמת, שיהי' משועבד בתמידיות לאהבת ה', מ"מ עליו לקשור את לבו, בדרך אתכפיא, לשלוט על עצמו שלא להוציא תאוותו מן הכח אל הפועל[62].

משא"כ בנוגע למוחו, הרי „מוחו בר־שותו"[61] של כאו"א מישראל, ש„יכול להתבונן בו בכל אשר יחפוץ"[61], ולכן מצות תש"ר היא „שיהי' מונח", היינו שיהי' משועבד באופן תמידי לעבודתו יתברך.

אבל אעפ"כ, כדי לקיים מצות תש"ר צריכים גם לענין דתש"י, „כל זמן שבין עיניך יהו שתים", כי כדי שעבודת המוח תהי' כדבעי, מוכרח שגם לבו יהי' „קשור" ומשועבד (עכ"פ בדרך אתכפיא) במשך כל היום, כמובן בפשטות, שאם לא יהי' שולט על תאוות לבו, הרי זה יבלבל לעבודת המוח כו'.

ז. ובעומק יותר יש לומר, שהחילוק בין שני הענינים בתש"י ותש"ר — דלגבי מעשה ההנחה הם שתי מצוות, ולענין „שיהי' מונח" הם כמו מצוה אחת (כנ"ל סעיף ג) — הוא משום שהן שתי דרגות בעבודת ה'[63]:

מבואר בכ"מ[64], שיש ב' דרגות במוחין — חיצוניות המוחין ופנימיות המוחין, שההבדל ביניהם הוא: אע"פ שהמוח שליט על הלב[65], וההתבוננות בגדולת ה' מולידה בלב אהבת ה' ויראתו (כמבואר ברמב"ם[66]), יש חילוק בין חיצוניות השכל ופנימיות השכל באופן השפעתן על מדות שבלב:

השפעת חיצוניות השכל על המדות היא בדרך פעולה, דלאחרי שהאדם מבין ומשיג בשכלו גדלות ה' („וידעת"[67]) צ"ל עבודה נוספת לפעול הולדת מדה שבלב („והשבות אל לבבך"[67]), שזה בא ע"י התעסקות מיוחדת מצד השכל שבראש, להתלבש ב„עולם המדות" ולעורר רגש שבלב. ומובן, שלגבי דרגת השכל עצמו ה"ז ירידה:

משא"כ השפעת פנימיות השכל, ה־קשורה עם עצם הנפש, הרי היא בכל חלקי האדם בדרך ממילא, כי השגת איזה דבר מצד פנימיות השכל היא באופן שהאדם נדבק בזה בכל מציאותו, באופן שהמדות נגררות בדרך ממילא אחרי ה־השגה.

וזהו החילוק בין שני האופנים בתש"י ותש"ר:

---

61) תניא רפי"ז.

62) ראה בארוכה תניא פי"ב ואילך.

63) בהבא לקמן להעיר גם מלקו"ש ח"ט ע' 56 ואילך.

64) ראה קונטרס העבודה ע' 7־6. ד"ה ואל מי תדמיוני תרס"ה. ד"ה לך אמר לבי עת"ר (ע' יג ואילך). ד"ה כי חק לישראל השי"ת פי"ג. ועוד.

65) תניא פי"ב (יז, רע"א), מרע"מ פ' פינחס.

66) הל' יסוה"ת רפ"ב.

67) פרשתנו ד, לט.

בתחילת העבודה, כשעבודת השכל היא רק בדרגא של חיצוניות, אזי תש"י ותש"ר הם שתי מצוות, היינו שהן שתי עבודות שונות, עבודת הלב ועבודת המוח, וחלוקות גם במעלתן, ששעבוד המוח לעבודת ה' הוא באופן תמידי, „שיהי' מונח", ואילו התעוררות המדות היא בדרך פעולה, שע"י המוח הרי הוא מקשר את לבו לה':

משא"כ כאשר מתעלה בעבודתו, עד שעבודתו היא מצד פנימיות המוחין, הרי אז המדות נגררות בדרך ממילא אחרי השכל (כנ"ל), ואז תש"י ותש"ר הם מצוה אחת, והמדות נטפלות לעבודת המוחין ונגררות אחרי[68], „כל זמן שבין עיניך יהו שתים".

(משיחות ש"פ תרומה תשמ"ז;
יו"ד שבט תשכ"ט)

---

68) כי אז המדות הן בדרגת המוחין (ראה במקומות שנסמנו בהערה 64).